

STENOMUSEN

Medlemsblad for Steno Museets Venner - December 1998 - Nr. 5

Fra drøm til virkelighed

Om tilblivelsen af særudstillingen „Annas Verden“

Jeg har i flere år haft en drøm om at lave en udstilling om middelalderen og dens tankeverden, verdensbillede og billedverden.

Ved at sætte dette møde i stævne, mellem Steno Museet (naturvidenskabsmanden), scenografen Hannah Spliid (kunstneren) og mig selv (humanisten), har jeg tvunget mine drømme ind i en konstruktiv og praktisk fase. Og det er ikke altid lige sjovt. For en udstilling er så forbasket konkret.

Godt samarbejde

Men hvor jeg nyder det! Steno Museet har respekteret mit ønske om at have det endelige fingerprint på udstillingen - og en åben dialog mellem samarbejdsparterne. Jeg føler mig i veloplagt selskab, med overskud til at prøve nye veje. Moesgaard digter sine tekster på rim og vers, og Hannah Spliid ryster den ene idé ud af ærmet efter den anden. Mandskabet på museets værksted omarbejder tålmodigt og med stor erfaring vore indfald til virkelighed.

Juleferie på Steno Museet

Steno Museet er lukket i dagene 23. - 26. december samt i dagene 28. december, 31. december 1998 og 1. januar 1999.

Hannah Spliid i færd med at lave „kalkmalerier“. (Foto: Hanne Tegllhus).

Udstillingens ide

Udstillingen formidler middelalderens verdensbillede, oplevet af en 10-årig jysk bondepige fra senmiddelalderen. I Annas nære verden fortælles om bondens liv, knyttet til årets, livets og arbejdets gang, og de ritualer der knytter sig dertil. Via landsbykirkens billeder og symboler oplever Anna det katolske verdensbillede. Den lærde verden formidles til Anna gennem storebroderen Rasmus, der er munk og har rejst og studeret rundt om i Europa.

➤ side 4

Stenomuseen

udgives af Steno Museets Venner. Bladet udkommer 3 - 4 gange årlig og sendes til alle foreningens medlemmer. Stof kan sendes til Steno Museet.

Redaktion:

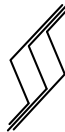
Knud Erik Sørensen (ansv.)
og Hans Buhl

Layout:

Knud Erik Sørensen

Tryk:

Steffensen Offset, Horsens.

C.F. Møllers Alle 100 Universitet-
sparken, 8000 Århus C
Tlf: 89 42 39 75, Fax: 89 42 39 95
E-mail: stenomus@au.dk
Web: www.au.dk/stenomus

Planetarienytt

Nu kan *Lillestump* fortælle børnene om stjernerne

Småbørnsforestillingen *Lillestump kigger Stjerner* er nu klar efter nogen forsinkelse. Forestillingen findes i to versioner. Den ene afvikles automatisk ligesom planetariets andre daglige forestillinger, f.eks. *Vinterstjerner* eller *Danmark i Rummet*. Denne version vises klokken 11 på lørdage og søndage.

I den anden version er der en levende fortæller til stede. Den vises på bestilling ligesom planetariets andre undervisningsforestillinger. Ved bestillingen tilsendes et lydband og et nodeark med forestillingens sange, så børnene kan øve sig i forvejen.

Temaerne i *Lillestump* er „Storebjørn og Lillebjørn“, „So-

len er en stjerne og stjernerne er sole“, og „Hvor er stjernerne henne om dagen?“.

Målgruppen er ældste børnehaveår samt børnehaveklasse til 4. klasse.

Fuldmåneaftener

Det er fuldmåneaften både den 2. og den 31. januar (og så er der ingen fuldmåne i februar). Lørdag den 2. viser vi *Collager 1-4* med musik af Michael Nyvang og billedkomposition af Kjell Yngve Petersen.

Søndag den 31. holder vi „Blå Måneaften“ med en koncertpremiere på TRIFF, et sangværk af Line Tjørnhøj Thomsen.

Ørsted-satellitten

I forbindelse med opsendelsen af Danmarks første satellit, Ør-

sted, den 8. januar 1999 håber vi at kunne vise opsendelsen direkte i planetariet, med kommentarer fra en af de teknikere, som har været med til at bygge satellitten.

Nordlys-udstilling

Fra den 2. februar 1999 har vi en udstilling om nordlys i museets forhal.

I samarbejde med ArtCrash under Århus Kommunes Kulturforvaltning udstilles en serie malerier af Harald Moltke fra ekspeditioner til Island og Finland i 1899 og 1900 sammen med videnskabeligt udstyr fra ekspeditionerne. Desuden har vi ophængt en model af Ørsted-satellitten i fuld størrelse i museets forhal. Udstillingen tages ned 26. april 1999. *ojk*

Kvitteringer

De, der betaler kontingent over egen girokonto, modtager kvittering fra BG Bank sammen med næste kontoudtog. Sker betalingen gennem bank, sender jeg kvittering snarest efter, at betalingen er registreret.

pg

Trængsel på Stjernevejen

Hundredvis af børn fik besøgt mindst tre museer i efterårsferien

I forbindelse med den fælles efterårsferie havde Naturhistorisk Museum, Århus Kunstmuseum og Steno Museet arrangeret en sporleg, som førte rundt til forskellige opgaver på alle tre museer.

På Steno Museet handlede opgaverne bl.a. om stjernetegn, regnbuens farver, røntgenundersøgelse og det pedaldrevne bor i museets gamle tandlægeklinik.

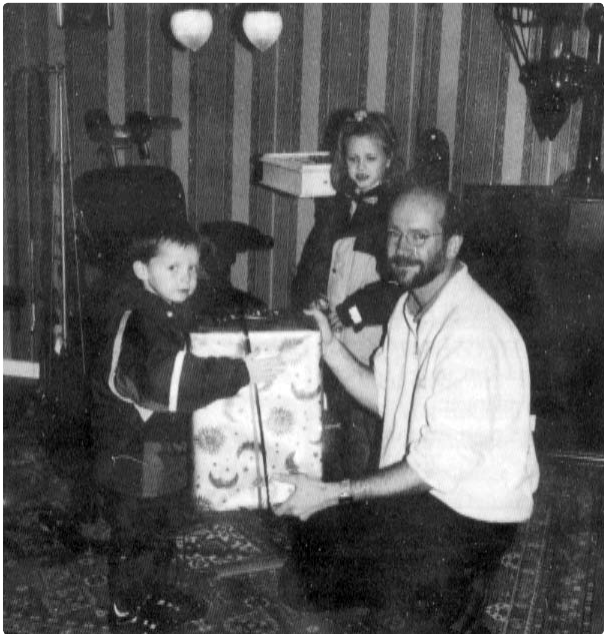
På hvert museum blev der, da ugen var omme, trukket lod om en førstepræmie og ti andenpræmier blandt de mange rigtige besvarelser.

Mark Donkjær Petersen på 4 år, som vandt førstepræmien, en stor globus, kom selv ind på museet for at hente den. De øvrige vindere har fået deres præmie tilsendt med posten.

hb

Steno Museets bestyrelsesformand, dekan Karl Pedersen, udtrækker de heldige vindere. (Foto: Hanne Teghhus).

Mark Donkjær Petersen, 4 år, får overrakt sin førstepræmie af museumsinspektør Hans Buhl, mens storesøster Nina ser på. (Foto: Steffen Lajer).

Fra drøm til virkelighed

(Fortsat fra forsiden)

Scenografisk formidling

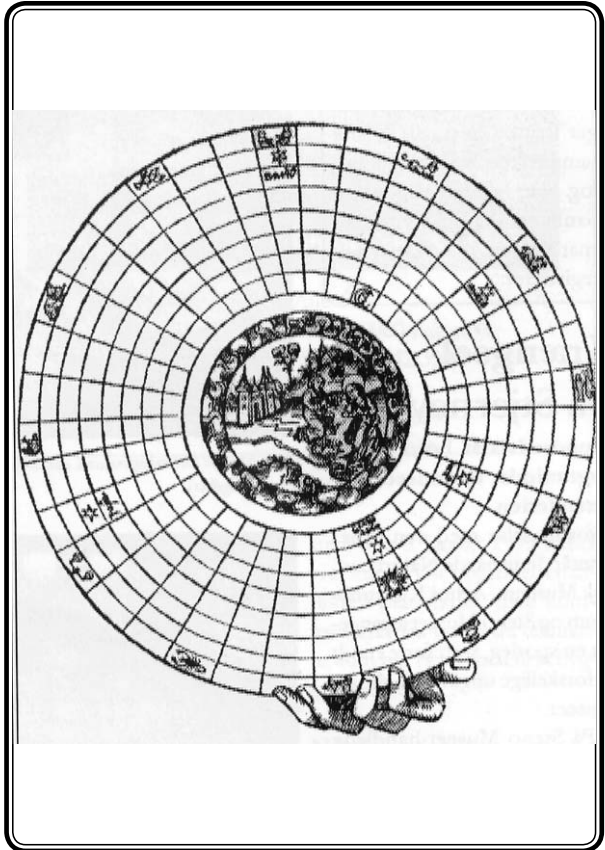
Et af ønskerne med „Annas Verden“ er at afprøve, hvorledes man kan bruge teatrets og kunstens virkemidler i en udstilling - uden at give køb på den historie og det indhold, der skal fortælles. Og det billedmæssige får vi virkelig prøvet af, med bl.a. kalkmalerier i øjenhøjde og en livlig scenografi.

Et andet ønske er at inddrage den „direkte tale“ i så høj grad som muligt: at lade middelalderen selv komme til orde. Dette kræver en del research, og jeg må erkende, at tiden ikke helt slår til. Så på dette felt kommer jeg til at indgå et kompromis med de oprindelige planer.

Drømmens aflivning

Dog alt i alt: jeg fortryder ikke, at jeg har aflivet min drøm ved at materialisere den i flamingo, polyfilla og maling. Denne proces har givet liv til en hel serie af eksperimenter og nye drømme, som så kan indgå i kommende udstillinger.

Så længe man drømmer, er der håb. *Tove Nyholm*

Middelalderligt træsnit som viser himmelsfærerne i stiliseret form med angivelse af planeternes placering i dyrekredsen. Verden hviler i Guds almægtige hånd, og i dens midte fødes Jesus, tilbedt af Josef og Maria. Dette illustrerer, hvorledes Gud opretholder verden indefra såvel som udefra. (Fra Schatzbehalter, trykt af Anton Koberger i Nürnberg, 1491).

Musik og fysik

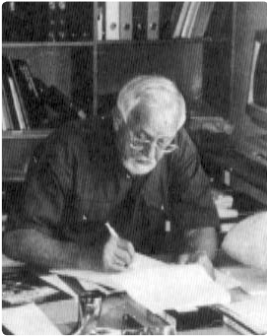
Næste sommers særudstilling bliver tværfaglig

Vi er nu i fuld gang med forberedelserne til en ny særudstilling om

forholdet mellem musik og fysik, som skal åbne midt i juni 1999 og stå resten af året. Udstillingen, som har arbejdstitlen „Sfærernes musik“ vil være centreret om den rent videnskabshistoriske rela-

tion mellem musik og fysik. Men den vil også give en introduktion til grundlæggende akustik samt beskæftige sig med metoder til optagelse og gengivelse af lyd.

hb

Laurits Lauridsen
15.1.1927 - 11.9.1998

Mindeord

Laurits Lauridsen døde den 11. september 1998 efter næsten 1 ½ års beundringsværdig kamp mod en kræftlidelse.

Der er få egentlige medicinalhistorikere i Danmark - faget „Medicinens Historie“ eksisterer således ikke som godkendt selvstændigt speciale. Men for enkelte læger bliver det alligevel mere end blot en „hobby“ ved siden af lægegeringen - heldigvis.

Laurits var fra tidligt i studietiden interesseret og engageret i faget og blev yderligere inspireret, da han i 1961 bistod senere professor V. Møller-Christensen i dennes udgravninger af spedalskhedskirkegården ved Sct. Jørgens Kirke i Svendborg.

Laurits var specialist i ortopedkirurgi og fungerede fra 1969 til 1992 som overlæge ved Svendborg Sygehus.

Han var imidlertid straks parat, da undertegnede i 1992 foreslog ham at deltage i etablering af den medicinhistoriske afdeling på Steno Museet. Frem til 1997 lagde Laurits sine kræfter i arbejdet her som halvtidsansat museumsinspektør.

Laurits var en meget flittig mand. Ved siden af arbejdet som overlæge og senere med etablering af museet fandt han tid til at fremdrage kildemateriale og skrive om medicinhistoriske emner lige fra disputatsen til den sidste lille bog, *Laterna Magica in Corpore Humano*, som først blev trykt kort efter hans død.

Steno Museet skylder ham meget. Han har sat sit præg på den faste udstilling og skiftende særudstillinger optog ham intenst - ikke mindst den sidste om endoskopiens historie, som gav anledning til den ovenfor nævnte bog.

Laurits Lauridsen var dybt interesseret i at styrke studiet af medicinens historie og om muligt snarest at få formaliseret en undervisning i faget.

Æret være hans minde.

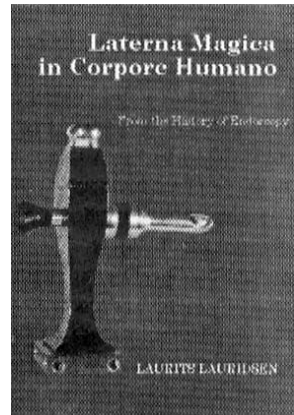
J. E. Donner

Laterna Magica in

Corpore Humano

Bog om endoskopiens historie

Gennem det sidste års tid inden sin død arbejdede den forhenværende medicinhistoriske inspektør ved Steno Museet, Laurits Lauridsen, på en engelsksproget bog om endoskopiens historie, som har fået titlen *Laterna Magica in Corpore Humano*. *From the History of Endoscopy*.

Den 152 sider store bog er baseret på Steno Museets særudstilling „Kig ind“ fra 1997 og giver en af de hidtil mest omfattende sammenfatninger af endoskopiens lange og spændende historie. Den er rigt illustreret og forsynet med en meget omfattende litteraturliste. Bogen, som er udgivet af Olympus og Steno Museet, kan købes på Steno Museet for 100 kr.

hb

Stenoforelæsningserne 1999

Folkeuniversitet og Steno Museet inviterer påny til en række spændende og indholdsrige foredrag om videnskab, teknologi og medicin før og nu i samfundsmæssig og filosofisk perspektiv. Rækken består af 9 torsdagsforelæsninger.

18. februar: Lektor, mag. scient. Jens Martin Knudsen, "Resultaterne fra Mars". Rumsonden Pathfinder landede på Mars d. 4. juli 1997 og store dele af verden fulgte med, da de første billeder fra landingsmodulet blev transmitteret tilbage til Jorden. Aftenens foredragsholder var med i frontlinjearbejdet med det danske udstyr, der blev brugt til at undersøge, om der havde været vand og en atmosfære på Mars.

11. marts: Udstillingsansvarlig, cand. phil. Tove Nyholm, "Annas verden - det middelalderlige verdensbillede set af bondepigen Anna". Hvordan blev middelalderens verdensbillede opfattet af et barn? Dette søges belyst i en eksperimenterende udstilling, der gennem kalkmalerier, træsnit og billeder skildrer temaer fra bondens, landsbykirkens og den lærdes verdensbillede, som opfattet af den 11 årige Anna. Efter forelæsningsen er der rundvisning i særudstillingen.

8. april: Forskningsrådsprofessor, dr. phil. Thomas Søderqvist, "Den personlige dimension i videnskaben".

6. maj: Ishockeykaptajn, chefoperatør René Sørensen, "Grønlandsekspeditionen".

10. juni: Museumsinspektør, dr. med. Eivind Thorling, "Ægyptisk Medicin".

9. september: Museumsinspektør, Ph.D. Hans Buhl, "Musik og Fysik" (Særudstillingsarrangement).

14. oktober: Professor, mag. scient. Erling Bondesen, "Jordskælv i Danmark".

11. november: Lektor, mag. scient. Benny Lautrup, "Er eksperimentale resultater objektive udsagn om naturen?".

9. december: Lektor, dr. phil. Donald B. Wagner, "Jernindustrien under Han-dynastiet - historie og arkæologi".

Forelæsningserne, som er tilrettelagt af cand. scient et exam. art. Jan Tapdrup, foregår på Steno Museet, C.F. Møllers Allé 100, Universitetsparken, 8000 Århus C. Dørene åbnes kl. 18.40 og lukkes præcist kl. 19.00. Der kan tegnes abonnement til hele foredragsrækken for 350 kr. (270 kr. for studerende) ved henvendelse til Folkeuniversitetets kontor, Immervad 7,1, 8000 Århus C. Enkeltforelæsninger kan købes ved indgangen for 60 kr. (40 kr. for stud.).

Rotunde-udstilling

Se Jens Kusk Jensens bøger og instrumenter

Der er normalt en mindre udstilling lige inden for døren på museet. Den viser som regel nyindkomne genstande eller behandler aktuelle temaer. I december og januar vises der en udstilling om skibsfører Jens Kusk Jensen (1866-1936). Udstillingen er lavet af Jens Lindhard, som studerer på Institut for de eksakte videnskabers historie. Han fortæller:

„Udstillingen lægger hovedvægten på skibsfører Jens Kusk Jensens to skriftlige hovedværker, *Haandbog i Praktisk Sømandsskab* og *En kortfattet Fremstilling af Navigationens Udvikling*. Bøgerne udspringer af hans egne erfaringer som sejskibssømand og forsker.

Haandbogens hovedtema er uddannelse af søfolk. Det sker med udgangspunkt i barkskibet „Danmark af København“, som omkring århundredeskiftet var Danmarks største sejskib. Kusk Jensen byggede en model af barken, der siden 1907 har været kirkeskib i Vester Assels Kirke på Mors. *Navigationens Udvikling* beskriver bl.a. en del „fortidige“ navigationsinstrumenter, som Kusk Jensen fremstillede mindst 55 kopier af.

➤ side 7

(Fortsat fra side 6)

Bøgerne fik meget forskellig udbredelse: *Haandbogen* er udsendt i fire udgaver og syv fotografiske genoptryk fra 1901 til 1995. I alt 23.750 eksemplarer. *Navigationens Udvikling* er derimod kun hektograferet i 20 kopier. De fleste er i dag glemte i magasinkældre på museer og biblioteker i Skandinavien og England.

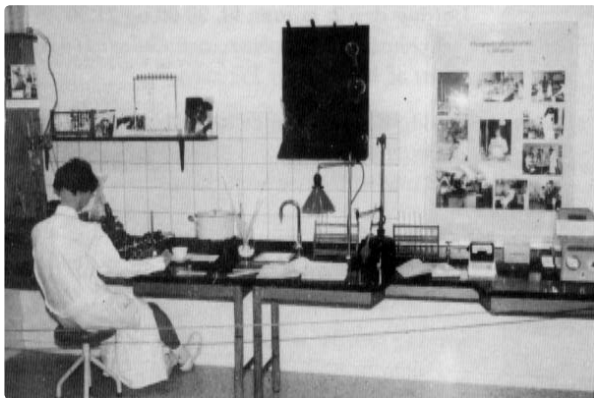
Et eksemplar af hver af bøgerne er udstillet sammen med billeder af „Danmark af København“, fire rekonstruerede instrumenter samt eksempler på Jens Kusk Jensens forskning i arkæoastronomi og skibsbygningshistorie.“ *jl+hb*

„Kantede elementer“ påny

Særudstillingen genopstilles efter påske

Den meget velbesøgte særudstilling om geometriske former vil kunne genopleves på Steno Museet fra den 13. april 1999 til begyndelsen af juni.

For at styrke skolernes muligheder for at bruge udstillingen i matematikundervisningen vil der inden genåbningen blive udsendt informationsmateriale og opgaveark til alle skoler i Århus Kommune. Desuden afholdes der den 14. april et eftermiddagskursus for lærere i samarbejde med Amtscenteret for Undervisning i Århus Amt. *hb*

Den nye medicinhistoriske laboratorieudstilling på Steno Museet. (Foto: Hanne Teghus).

Hospitalslaboratoriet

Ny udstilling i den medicinhistoriske basisudstilling

Den 9. november 1998 fejrede *Landssammenslutningen af Hospitalslaboranter* sit 50 års jubilæum med en stor reception på Steno Museet. Vi benyttede lejligheden til at præsentere et nyt afsnit i vor basissamling om Hospitalslaboratoriet, som det kunne have set ud i 1950'erne.

Man ser en laborant, der sidder ved mikroskopet og tæller hvide blodlegemer ved siden af det herostratisk berømte Van Slykes apparat. Apparatet indeholdt et par kg kviksølv, og trods stor forsigtighed var der en reel risiko for, at dette løb ud på gulvet, når en gummislange gik løs. Derfor var der dengang altid større eller mindre mængder kviksølvdråber langs panelerne og i gulvsprækkerne på laboratoriet .

Udstillingen viser også det banebrydende flammefotometer, der tillod hurtig kalium- og natriumbestemmelse, hvilket i forbindelse med bikarbonatbestemmelser på Van Slykes apparat muliggjorde en hidtil uset effektiv kontrol med væskebalancen hos patienter. Dette var specielt nyttigt i forbindelse med større operationer. Der er også et eksemplar af det berømte Beckmann B spektrofotometer, hvor en stor del af laboratoriets kemiske analyser endte.

Laboratorieudstillingen illustrerer en periode i hospitalslaboratoriets udvikling, hvor der skete mange værdifulde fremskridt, og hvor faget blev etableret som en væsentlig del af den samlede indsats på hospitalerne.

eht

Lørdag den 2. januar, kl. 20.00 og 21.30

Fuldmåneaften i planetariet: *Collager 1-4* med musik af Michael Nyvang og billeder af Kjell Yngve Petersen.

Fredag den 8. januar

Opsendelsen af Ørstedsatellitten forsøges vist direkte i planetariet. Henvendelse til museet for nærmere oplysninger om tidspunkt mv.

Tirsdag den 12. januar - mandag den 5. april

Annas Verden. Særudstilling om middelalderens verdensbillede set af bondepigen Anna.

Søndag den 31. januar, kl. 20.00 og 21.30

Fuldmåneaften i planetariet: *Blå Måneaften* med koncertpremiere på TRIFF, et sangværk af Line Tjørnhøj Thomsen.

Lørdag den 13. februar - søndag den 21. februar

Miniekperimentarium for børn i skolernes vinterferie.

Tirsdag den 2. februar - søndag den 25. april

Udstilling om nordlys i museets forhal.

Torsdag den 18. februar, kl. 19.00

Stenoforelæsning ved lektor, mag.scient. Jens Martin Knudsen: *Resultaterne fra Mars*.

Tirsdag den 2. marts, kl. 20.00 og 21.30

Fuldmåneaften i planetariet. Programmet er endnu ikke fastlagt.

Torsdag den 11. marts, kl. 19.00

Stenoforelæsning ved udstillingsansvarlig, cand. phil. Tove Nyholm: *Annas verden - det middelalderlige verdensbillede set af bondepigen Anna*. (Særudstillingsarrangement).

Onsdag den 31. marts, kl. 20.00 og 21.30

Fuldmåneaften i planetariet. Programmet er endnu ikke fastlagt.

Besøgsrekord

Steno Museets besøgstal satte ny rekord i efterårsferien

Samarbejdet med Naturhistorisk Museum og Århus Kunstmuseum gjorde skolernes efterårsferie 1998 til en rigtig publikumssucces. Den fælles markedsføring til alle skolebørn i Århus Amt, orienteringsløbet „Stjernevejen“ og kombinationsbilletten, som gjorde det muligt for voksne at besøge alle tre museer til halv pris, medvirkede således til, at Steno Museet i løbet af ferien havde ca. 4900 gæster, hvilket er det største ugebesøg nogensinde.

hb